

ZOUT VAN DE ZEE
Ruta Sepetys
Aleid Van Eekelen-Benders (vert.)
Luitingh-Sijthoff
(door Magda Vanopdenbosch)

OVER DE MAKER

Ruta Sepetys, een Amerikaans auteur, is geboren in Detroit, 1967. Ze groeit op in een gezin waar veel gelezen wordt. Als kind zegt ze vaak dat ze met de schrijver Roald Dahl gaat trouwen.

Behalve lezen is muziek haar hobby; ze heeft een managementbureau voor muzikanten en artiesten.

In *Zout van de zee* verwerkt ze geen muzikale elementen.

In 2013 wint ze met *Schaduwliefe* de KJV-prijs. Voor deze jeugdroman baseert ze zich op de verschrikkelijke ervaringen van haar Litouwse familieleden tijdens het Stalinregime.

Ooit heeft ze gezegd: "Als inspiratie ontbreekt, typ ik achter elkaar 'this is crap, nothing is coming' tot de woorden gaan stromen."

1. VERHAAL

In het kort

Zout van de zee is een harde Young Adult oorlogsroman, gebaseerd op een historisch feit: de operatie Hannibal. We volgen, op het einde van W.O. II, drie jongeren op hun vluchtroute vanuit Oost-Pruisen naar een haven aan de Baltische Zee, waar ze hopen een evacuatieschip te bereiken. Allen zijn op de vlucht voor het nietsontziende Russisch oorlogsgeweld. Zowel Florian, Joana als Emilia hebben een schokkend oorlogsverleden dat doorheen het boek ontrafeld wordt.

Zal het hen lukken Gotenhafen te bereiken en een plaatsje op een schip te bemachtigen dat hen naar de vrijheid zal voeren?

Rode draad is het verhaal van Alfred, een Duits soldaat die als een Don Quichot geschetst is.

Genre

Historische fictie: roman vertrekkend van historische gegevens. Hier: de operatie Hannibal en de Barnsteenkamer. Duiding geeft de auteur in haar 'Toelichting van de auteur' (p.399).

Tips voor gesprek:

- Wat verkiezen de juryleden om te lezen: historische fictie of non-fictie?
- Welk historisch feit vinden ze interessant voor een boek of film? Probeer een verhaal of de opzet van een boek te maken, uitgaande van vb. 'de uitbarsting van de Vesuvius'. Na de noodzakelijke research -want elk detail moet kloppen-, zet je een aantal verhaallijnen uit, zoek je passende personages. Nadien giet je alles in een vorm. Liggt de nadruk op geschiedenis, op psychologische ontwikkeling, op spanning?
- Welk vergeten feit uit de geschiedenis moet meer aandacht krijgen?

Voornaamste personages

- Florian: afkomstig uit Oost-Pruisen, zijn familie werd opgepakt bij een razzia. Heeft geheime documenten bij zich, verborgen in zijn ransel en in de holle hak van zijn schoen. Hij heeft een wonde door een granaatscherf in zijn zij die liefdevol verzorgd wordt door Joana. Zijn afkomst en achtergrond blijven echter lang geheim, reden waarom hij blijvend gewantrouwd wordt.

- Joana: gevlucht uit Litouwen in 1941, heeft een verpleegkundige opleiding gehad. Treedt dan ook als verpleegkundige op in het boek. Haar nichtje is opgepakt, voelt zich daar schuldig over “ik ben een moordenaar” (p.53).
- Emilia (met de roze muts): een Pools meisje, dat een tijdje in Nemmersdorf (Oost-Pruisen) verbleef uit veiligheidsoverwegingen. Daar werd ze echter verkracht door een Russische soldaat zodat ze hoogzwanger is in het verhaal, ze zal op het schip bevallen van een meisje.
- Alfred: een Duitse soldaat-matroos. Zijn verhaal is deels monoloog, deels dialoog met zijn superieuren, deels denkbeeldige brief aan zijn Hannelore (cursieve tekst). Wordt geportretteerd als een moderne Don Quichot.

De klemtoon ligt op de ontwikkeling van de verhaallijn –de vluchtroute-, eerder dan op de psychologische ontwikkeling van de personages. Ook de fragmentarische stijl belemmert de diepgang.

Tips voor gesprek

Je kan hier een stelling rond vormen en voorleggen: de verhaallijn primeert op de psychologische ontwikkeling. Wie gaat akkoord?

- Wie had meer willen lezen over de ontluikende liefde tussen Florian en Joanna, over het gevoelsleven van het kleine zwervertje of over de heimwee van Emilia?
- Konden de jongeren zich inleven in de personages, of hadden ze te weinig informatie?

Structuur

Opmerkelijke opbouw: tientallen korte hoofdstukjes, telkens met veranderend perspectief vanuit Florian, Joana, Emilia en Alfred. Allen zijn ik-vertellers, zij doen verslag van dingen die ze ooit beleefd hebben. Soms vullen de hoofdstukjes elkaar naadloos aan (p.89-90, p.306-307). Soms wordt dezelfde passage vanuit een ander perspectief herhaald (p.14-16-18, eindigend met “Boem”), (p.80-81 “Pang”), (p.337 en volgende: de scheepsramp).

Aanvankelijk is die opbouw wel wat verwarrend: personages en geografie zijn nog niet gekend en daardoor moeilijk te situeren.

Het verhaal wordt chronologisch verteld met inlassing van een aantal flash-backs om het oorlogsverleden van de personages weer te geven. In het slothoofdstuk verplaatst Sepetys haar verhaal naar 1969, Florian krijgt een brief uit Denemarken.

De ‘Toelichting van de auteur’ duidt een aantal historische feiten, (p.399-402), nadien volgt een verslag van Sepetys’ research en bronnen (p.403-409). Voor en achteraan zijn 2 kaarten opgenomen: Duitsland, Polen en Letland in 1945 en huidige situatie.

Tips voor gesprek

- Wat vonden de jongeren van dit wisselend perspectief? Origineel, moeilijk, verwarrend of juist zorgend voor een sneller leesritme?
- Welk personage zouden ze kiezen als ze het verhaal herschreven vanuit één perspectief?

Stijl en vorm

Ruta Sepetys gebruikt een heldere taal in korte zinnen, wat het lezen vergemakkelijkt.

Weinig gebruik van metaforen en beschrijvingen, eerder gaat het om een filmische taal.

De reddingspoging (p.364-367) is in een opmerkelijke vorm weergegeven: 1 zin per pagina, wat leest als een page-turner. Verder is de vormgeving sober, zonder illustraties, vrij groot lettertype.

Waar Alfred een monoloog aan Hannelore richt is de tekst cursief: “Gegroet, lieve Hannelore” (p.95), “Ahoi, Hannelore” (p.228).

Tips voor gesprek

- Bevordert de schrijfstijl het lezen? Past de stijl bij het verhaal?
- Is het een stijl die ze verkiezen? Of houden ze meer van een breedvoerige stijl met veel (natuur)-beschrijvingen?

2. AAN DE SLAG

Oorlog/waanzin van de oorlog

Zout van de zee is een keiharde oorlogsroman. Toch slaagt Sepetys erin het geheel luchtiger te maken door in haar verhaal spanning, romantiek en humor te brengen.

- Spannende elementen:
 - o Zal iedereen aan boord geraken van een evacuatieschip, ook Emilia zonder papieren?
 - o Wie is Florian, een Duitse spion of een te vrezen Rus? Welke missie heeft hij?
 - o Wie zal gered worden bij het torpederen van de Willem Lusthof?
- Romantische elementen: de moeizame verliefdheid tussen Florian en Joanna.
- Humor: de figuur van Alfred als groteske soldaat.

Tips voor gesprek:

- Passen de humor en de romantiek bij het oorlogsverhaal of doen zij afbreuk aan de oprechtheid ervan? Geven zij een meerwaarde aan het boek waardoor het blijft hangen in het geheugen?
- Wat vinden de jongeren van oorlogsgames waar het enkel om amusement gaat?
- Debatteer over de uitspraak van Florian: "Maakte de oorlog ons slecht of zette hij alleen maar iets kwaadaardigs in werking dat al in ons op de loer lag?" (p.90).

Creatieve opdracht

Je kan een collage maken met als thema 'aanklacht tegen de waanzin van de oorlog' uitgaande van het gedicht 'Bezette stad' van Paul van Ostaïen (1921). Eventueel kunnen krantenkoppen/zinnen/letters gebruikt worden.

Vluchtelingen

Zout van de zee verhaalt de vlucht van drie Oost-Europese jongeren. Emigratiestromen kenmerken de menselijke geschiedenis: wegens natuurgeweld (oprukkende koude in de prehistorie), religieuze redenen (Joden), economische (vanuit Europa naar Amerika) en oorlogsredenen.

Tips voor gesprek:

- Bespreek de gevoelens van Florian/Joana/Emilia: wantrouwen tegenover elkaar, angst, schuldbesef (waarom overleef ik als enige / Joana zegt: "ik ben een moordenaar", p.53), wraak voor het hen aangedane onrecht, heimwee (Emilia).
- Kunnen de jongeren zich inleven in die gevoelens?
- Welk gevoel hadden ze zelf? (meelevend, opstandig, afkeer van het onrecht, hoop...)
- Is er een asielen centrum in de buurt? Je kan iemand uitnodigen om zijn/haar verhaal te vertellen. Heeft er iemand zelf / familie / een klasgenoot met een vluchtelingenverleden?

Creatieve opdracht:

- Maak een verhaal met als titel: 'plotse vlucht'. Je kan vertrekken van de volgende vragen: reden van de vlucht, wat nemen we mee, hoe vluchten we, alleen of in groep, organiseer je alles via sociale media of doe je alles alleen, waarheen kunnen we, waar is het veilig?

Media

Het boek verhaalt over de vergeten grootste scheepsramp uit de geschiedenis waarbij 9.000 slachtoffers vielen, waaronder 5.000 kinderen. Bij de overbekende ondergang van de Titanic vielen 1517 doden. Talloze boeken, films en documentaires werden hierover gemaakt. Over de Willem Lusthof niets...

Tips voor gesprek:

- Hoe komt het dat het ene feit de media haalt, het andere niet? Speelt sensatie een rol? Is het afhankelijk voor welk medium je werkt? Populaire of kwaliteitspers? Waar haal je de juiste informatie nog?
- Zou in deze tijd van informatie-overvloed een dergelijke ramp nog kunnen verzwegen worden?

Don Quichot

Alfred, de Duitse soldaat, voelt zich een ware held: "Stel je voor, mijn liefste, jouw Alfred redt tweeduizend levens" (p.96). Ruta Sepetys maakt van hem een moderne Don Quichot. Verwijzingen in het boek: "Het heldendom vergt moeilijke keuzen en opoffering. (p.229), over de wenende Emilia zegt hij: "dood aan hem die deze Dulcinea kwaad wil doen" (p.203), "Ik probeerde hen te troosten met de wijsheid van Don Quichot en riep 'Tot de dood is het een en al leven'" (p.319). Ps Dulcinea is de jonkvrouw uit het boek 'Don Quichot' van M. de Cervantes.

Sepetys knipoogt naar de lezer over het hoofd van Alfred heen, net zoals Cervantes met zijn tragikomische ridderfiguur. Waarom gebruikt de auteur de figuur van Don Quichot? Een mogelijke verklaring kan zijn dat Hitler het werk van Cervantes in zijn bibliotheek had en er mee dweepte.

Tips voor gesprek:

- Hoe zagen de juryleden Alfred? Als tragikomisch of ergerlijk?
- Vonden zij het inlassen van het verhaal van Alfred origineel/ overbodig/ onduidelijk of humoristisch?
- Denken ze aan een andere figuur die Alfred kan vervangen?

Titel : Zout van de zee

Verwijzing: wanneer Joana op het reddingsvlot geklemd zit, denkt ze het niet te kunnen overleven. Ze denkt aan haar moeder en zegt: "Zou zij moeten horen op welke groteske manier we waren omgekomen? Joana Vilkas, uw dochter, uw zuster. Als zout van de zee." (p.379).

- Vinden de juryleden het een geslaagde titel?

Tot slot: begin en slot

Het begin is heftig: een jonge dode vrouw langs de weg (p.12) / Emilia wordt bedreigd door een Russische soldaat die door Florian wordt doodgeschoten (p.19). Zo belicht de auteur al meteen de gruwelijkheden van de oorlog.

- Is dit een goede start voor een roman of wilden de jongeren onmiddellijk afhaken wegens te gruwelijk?

Slot. Op het einde van het verhaal verdrinkt Emilia door uitputting (p.393).

- Haar dood wordt niet letterlijk beschreven: "Mijn oorlog had zo lang geduurd. Maar het was me eindelijk gelukt om thuis te komen. (p.393). Was dit duidelijk voor de lezers?

In het slothoofdstuk krijgt Florian een brief uit Denemarken waarin de verdere levensloop van Joana, Florian, de dochter van Emilia en het geadopteerde zwervertje vermeld staan. Allen zijn geëmigreerd naar de Verenigde Staten, Emilia ligt begraven in Denemarken. Florian blijft zich schuldig voelen dat Emilia hem gered heeft maar dat zijzelf het niet haalde.

- Was dit slot duidelijk?
- Hoe kon het beter? (Door bijvoorbeeld een subtitel, of een ander lettertype.)
- Is dit een hoopgevend slot? Een positief? Een troostend?

LEESTIPS

- over de waanzin van de oorlog:
 - o Slachthuis 5/ Kurt Vonnegut (Meulenhoff, 1986)
 - o Mijn vriend Hitler/ Piet De loof (Abimo, 2015)
- vluchtelingen/emigratie:
 - o De gelukvinder/ Edward van de Vendel, Anoush Elman (Van In, 2011)
 - o Wij, 2 jongens/ Aline Sax (Clavis, 2006)

Juryleden kunnen online op de KJV-boeken reageren.

Ga naar www.kjv.be, klik op 'Welke boeken moet ik lezen' en dan op de groep en het boek in kwestie.